

הדף היומי

עלון יומי ללומדי הדף היומי יו"ל ע"י "מדרשית הדף היומי פ"ח"

מסכת בבא מציעא - דף סג

!!! מקום זה מיועד להנצחה !!!

עיונים על הדף

על איזה פסיקה דנו לאסור

כתבה המשנה לעיל (ס, ב) "לקח הימנו חטיין בדינר זהב הכור וכן השער עמדו חטיין בל' דינרין אמר לו תן לי חטיי שאני רוצה למוכרו וליקח בהן יין אמר לו הרי חייטך עשויות עלי בל' והרי לך אצלי בהן יין ויין אין לו, אסור" עכ"ל המשנה. עצם הדיון הראשוני שמשלם עבור הפירות מראש ע"מ לקבלם בשלב יותר מאוחר אף באופן שבזמן קבלת החטיין כבר עלה מחירם, אין איסור למרות שהלוקח קיבל ערך יותר גבוה, ביאר רש"י במתני' (ס, ב ד"ה וכן השער) היות ומדובר ב"יצא השער" ע"פ המבואר לקמן (עב, ב) שפוסקין על הפירות אע"פ שאין לזה יש לזה ויכול המוכר לקנות עתה במחיר שקיבל, באופן זה לא אסרו ריבית. (במשנה לקמן עב, ב מבואר שאם יצא השער פוסקין ואע"פ שאין לזה יש לזה, ביאר רש"י ד"ה פוסק עמו, כיון ש"יש לו" אין כאן ריבית כיון שמעכשיו הוא קנוי לו, אע"פ שלא משך, אף כאשר אין לו" זה אבק ריבית מרבנן, וכאשר "יש לו" לא מור. ועי' עוד ברש"י לפנינו סג, א ד"ה יש לו מותר, שביאר שאע"פ שלא משך קנה לענין "מי שפרע". וכך ביארו תוס' לפנינו ד"ה אע"פ שביצא השער אין איסור ריבית ונחשב הדבר שהתייקר ברשות לוקח אע"פ שלא משך כיון שקאי במי פרע חטיבי כתייקרו ברשות לוקח.)

ואם בזמן התייקרות החטיין היה נותן המוכר ללוקח את החטיין אף שערבם עתה ל' דינרים היה מותר לו לקבל, אולם האיסור במשנה מחמת שפוסק עמו עתה על יין שאין לו, ובזה דנו אצלנו בגמ' מה שורש האיסור בדבר זה, הא אם יצא השער אף אם אין לו צריך להיות מותר, ומדוע נקטה המשנה שאם אין לו יין אסור ואם יצא השער זה לא סיבה להיתר מדוע כאשר יש לו מותר.

שאלת הגמ' "וכי אין לו מאי היו והתניא וכו'" ביאר רש"י שהרי עתה חייב לו או חטיין או מעות ואם יצא השער הרי מבואר במשנה לקמן שאין בל' איסור ומהו שורש האיסור בדברי המשנה. וביאר הרמב"ן שהיה פשוט לש"ס שמדובר ביצא השער, שאם לא יצא השער הרי אף בחטיין אסור. עולה מתוך דברי רש"י הן במשנה בריש פירוקין הן בתחילת הסוגיא והן בסג, א שהנידון בדיון המשנה, שנעשה פסיקה על הפירות פעמיים, ובשתי הפסיקות מודבר שיצא השער, לגבי חטיין התייר במשנה וכל הנידון בחטיין הוא באופן המותר, ואילו לגבי יין אסור וע"ז באו לדון מאי שנא.

תוס' על אתר (ד"ה לקח הימנו) לא היה ינחא להם לבאר כך, הן מחמת משמעות הגמ' לקמן סג, א שגרסו בש"ס "והא לקח מאי לקח בהלוואתו". אמנם רש"י לא גרס ותלה בטעות. אולם שאלו תוס' אם הנידון רק לגבי יין, האם לא ידעו בקושיית המש"ס שיש לחלק בין פסיקה בחוב שיש לאסור לבין פסיקה במעות שמוותר, ועוד משמעות הש"ס שתיירצו בבא לחוב בדמיהם, היינו שעד עתה סברו שנותן מעות. ועוד מדוע נזקקו להקשות משנה לקמן בדיון פסיקה על הפירות הרי יכלו להקשות מדוע המשנה שמדין פסיקה על הפירות במעשה החיטה אמרה המשנה שמוותר, ובדיון פסיקה על הפירות במעשה היין אמרו שאסור.

לפיכך מבארים תוס', שכל מעשה המשנה בדיון פסיקה הוא מעשה אסור הן על חטיין והן על היין, ומה שאמרו בשלהי מתני' "יין אין לו" הוא הדיון שאין לו חטיין, וע"ז אמרו בבא לחוב בדמיהן ויתפרש על מעשה החטיין שכבר היה חייב לו דינר משכבר הימים, ובאמת יכלה הגמ' לשאול מיד הרי כתוב "לקח" (תוס' גורסים שאלה זו בהמשך הסוגיא בסג, א) אולם פריך השולח עדיפא מניה.

ביאר בפנ"י שבשלמא לשיטת התוס' בביאור המשנה שאף פסיקה על הפירות במעשה החטיין זה מעשה אסור, כיון שמדובר שכבר היה חייב לו דינר, א"כ מובן הדבר שהיה פשוט לגמ' שכל הנידון ב"יצא השער", שהרי לגבי חטיין להדיא אמרו במשנה וכן השער. אולם לשיטת רש"י שכל הנידון הוא לגבי היין, מהיכן הראיה שמדובר ב"יצא השער", הרי לא מוזכר במשנה שיצא השער. והביא מהנימוקין, כדרך שהבאנו למעלה בשם הרמב"ן, שאם לא יצא השער הרי אף בחטיים היה אסור.

וביאר הפנ"י ב' ביאורים, יש רבותא טפי להעמיד את המשנה ביצא השער ואפילו הכי יש לאסור (מחמת פסיקה על החוב). ועוד, מצד לשון המשנה שלא מבואר שאמר לו כמה יין יעמיד לו תמורת ל' דינרין, בהכרח משום שידוע השיעור כי יצא השער. הפנ"י לאחר דין ודברים בדברי תוס' נשאר בצ"ע על דבריהם, הרי לפום ריהתת הסוגיא משמע שכל הנידון הוא איסור פסיקה בעניינו של יין ולא בענין החטיים.

מדוע לדעת אביי אין לפסוק בכה"ג שיש לו י?

אמר רבה "מתני' בבא לחוב בדמיהן", ביאר רש"י שלעולם אם היה נותן לו מעות בזמן הפסיקה על היין היה מותר כיון שיצא השער ואף אם אין לו יכול להשיג יין באותה שעה והרי זה כמו תתייקרו ברשותו של לוקח ולית לן בה. אלא כיון שבא לחוב בדמיהן היינו הוא פסק לו בחוב והעמיד את הפסיקה תמורת חוב ואין לו יין לא שייך לומר שעתה יוכל להשיג יין, שהרי כל ההיתר ביצא השער שאף אם אין לו מותר, מבוסס ע"ז שיכול עתה לעשות "יש לו", וכאן שהעמיד לו בחוב והוא לא קיבל עתה מעות לא נוכל לומר יכול הוא לקנות בדמים שקיבל, נמצא שאינם אצלו אלא בהלוואה בעלמא.

שאל אביי אם כל ההיתר של יצא השער זה דווקא באופן של "איסור הבא לידו" היינו שנותן איסור בשעה שפוסק שיש לומר שיצא לשוק ויקנה עתה את הפירות, א"כ מה ההבדל אם יש לו יין או אין לו יין, אף אם יש לו יין יש לאסור משום שזה לאו כאסור הבא לידו. ואין להיתר בחוב אף באופן שיש לו.

אמנם יש לעיין בדברי אביי כאשר פוסק על חוב, התבאר שהיתר של יצא השער לא

מהני, כיון שאין לו מעות שנוכל לומר שיוכל לקנות בהם את הפירות עתה. אולם כאשר מדובר ש"יש לו" בביתו פירות, מדוע יש לחלק בין חוב לבין מעות, הרי יש לו ועדיין יש את הסברא של התייקר ברשותו. ואין כאן הלוואה שיש בה תוספת, אלא הפירות התייקרו ברשותו של הלוקח. ומה אכפת לנו שהפסיקה נעשתה על חוב, ולא על מעות, הרי המוכר אינו צריך ללכת ולקנות בשוק, כשי שנאמר שצריך הוא את מעותיו, שהרי יש לו כבר פירות בבית.

בשיטת"ק הביא בשם הריצב"ש שני ביאורים. א. הברייתא שהביא רבה סברא שיש לאסור מצד מחזי כריבית, כיון שהיה נושה בו מתחלה כאשר יטול פירות בפחות משווים יש כאן מחזי כריבית אף אם יש לו. אבל בפסיקה על המעות זה צורת המחק ואין לאסור ביש לו. ב. כאמור לעיל רש"י ותוס' ביארו שבפסיקה על המעות קנה לענין "מי שפרע" ולכן מוגדר שהתייקרו ברשותו, אך סברא הברייתא שכאשר מודבר בפסיקה על החוב לא קנה כלל אף לא לגבי "מי שפרע" לכן יש כאן ריבית שאין לומר שהתייקר ברשות לוקח, ולסברא זו "יש לו" לא מועיל. רק בכסף כיון שקנה לגבי "מי שפרע", הרי הוא כאלו נקאם לגמרי כיון שיש לו, וליכא משום רבית.

נושא היום: פסיקה על חוב. צד אחד בריבית. יצא השער.

במשנה מבואר באיסור תרבות דוגמה של ריבית דרך מקח, פסיקה האסורה והמותרת. **כאשר פסק** עם המוכר על חטיים שיצא שער, מותר. וכאשר לא נתן לו חטיים אלא פסק עמו בחובו על היין, **חילקה המשנה**, אם יש לו יין, מותר. אם אין לו יין, אסור. **ביאר רבא** כדברי הברייתא של רבי אושעיא, שאף בפסיקה על החוב יש חילוק אם אין לו או יש לו. (שלא כדברי הברייתא שהביא רבה שפסיקה על החוב אסורה אף ביש לו.) **בדברי הברייתא** של רבי אושעיא מבואר אם בא המלווה לגבות חובו (רש"י גרס רק בדברי רבי אושעיא שבא לחוב, ומחק את הגירסא שהעמידו כך אף בדברי המשנה. ודקדק), אמר לו הלווה אפרע לך חטיים בשער של עכשיו, ואתן לך לאחר זמן, לאחר זמן פסק עמו לתת לו יין, לאחר זמן פסק עמו לתת לו שמן, **בכל הפסיקות** אם יש לו מותר, אם אין לו אסור.

למד רבא מדברי הברייתא של רבי אושעיא, א. מותר לפסוק פירות בפרעון החוב. ב. פסיקה על החוב מותרת כאשר יש לו. ג. הלכה כדברי רבי ינאי שאמר "מה לי הן מה לי דמיהן". היינו, פסיקה על הפירות הכוונה שנתן לו מעות לפי השער של היום, כדי לקבל פירות בשלב יותר מאוחר, כאשר יקבל את הפירות ואפשר שהתייקר השער בינתיים הרי הלוקח מקבל תמורה יותר גבוה למעות ששילם בתחילה (והם נעשו הלוואה, ועתה מקבל ערך גבוה יותר ויש בכך איסור דרבנן של ריבית). **כאשר יצא השער** אין בכך איסור. **מחדש רבי ינאי** שאין צורך שיתן לו דווקא את הפירות אלא יכול לפסוק עמו את חובו על ערך כספי ולתת לו בתמורה דבר אחר, לפי הערך היקר, מחמת הסברא של "מה לי הן מה לי דמיהן". **רב חולק** על דברי רבי ינאי, שאמר רב **אמנה בפירות מותרת**, היינו פסיקה שיקבל בסופו של דבר את פירות הקצוצה, מותר. אולם **אמנה במעות אסורה** כיון שמקבל ערך גבוה יש כאן מחזי כריבית. **שאלו על דברי רב** מדברי הברייתא של רבי אושעיא שיוכל לקבל תמורה אחרת כפי הערך החדש, מבואר שאומרים מה לי הן מה לי דמיהן. **ביאר רב הונא בשם רב** (למסקנא) שמדובר בייאור המוכר (הלווה) לקונה (מלווה) מקום לפירות, והנחש הדבר שהתייקרו הפירות ברשותו של הקונה. **לדעת שמואל**, רב אסר לקבל דבר אחר היות וסבר כרבנן שצד אחד בריבית אסור. **אולם הברייתא של רבי אושעיא** כדברי רבי יהודה שהיתר צד אחד בריבית, היינו, ריבית שאינה קצוצה אלא לא ברור שהיה ריבית שהרי לא ברור שהפירות יתקיימו, **לרבי יהודה** הדבר מותר כיון שאין כאן ריבית אלא רק צד אחד.

יסוד המחלוקת בין רבנן לרבי יהודה, באופן שהעמיד הלווה למלווה קרקע, אם יחזיר לו את החוב ויחזיר המלווה ללווה את הקרקע, ונמצא אוכל המלווה פירות מעבר לסכום החוב, יש כאן ריבית. אך אם לא יחזיר הלווה את החוב תוחלט הקרקע אצל המלווה. **יש כאן צד אחד בריבית לרבי יהודה** מותר. **לרבנן** אסור מחמת שהמלווה אוכל פירות מעבר לסכום ההלוואה. **אביי ביאר** כאמור שנחלקו בצד אחד בריבית אם מותר או אסור. **לרבי**, נחלקו בריבית ע"מ להחזיר, **לרבנן** אסור אף אם המלווה יחזיר בסופו של דבר את הפירות ללווה. **ולרבי יהודה** מותר בכה"ג.

לאחר שלמדנו בדברי רבי ינאי "מה לי הן מה לי דמיהן" **ביאר רבא**, יהיה הדיון כך אף להפך "מה לי דמיהן מה לי הן" ומותר לפסוק על הפירות בכה"ג שיצא השער אף שאין למוכר פירות, שהרי כאשר יש למוכר מעות יכול להשיג עתה פירות, וזה כמו שיש לו. **ביאר רבא לרב פפא ולרב הונא בריה דרב יהושע**, שהיתר מה לי דמיהן מה לי הן במקח, אבל בהלוואה היינו בפסיקה על החוב כדברי הברייתא של רבי אושעיא. היתר כיון שהמוכר לא יוכל להשיג עתה במעות, שהרי לא נתן לו מעות אלא פסק על החוב, ולכן דווקא ביש לו היתר.

רבא ורב יוסף ביארו את ההלכה בפסיקה שיצא השער, מותר. כיון שטוען הלוקח (מלווה) שאין לו רווח במה ששילם מוקדם למוכר (לווה), כיון שאם המעות היו ברשותו היה רוכש עתה פירות. **וא"כ אף כאשר המעות נמצאים** אצל המוכר נעשה כביכול שהתייקרו הפירות ברשותו של הלוקח ואין כאן ריבית. **וביאר רב יוסף לאביי**, שזאת סברא בהיתר במקח, אך בהלוואה רב אסור, **ולכן "סאה בסאה"** אסור מדרבנן, היינו אם לווה סאה ע"מ להחזיר סאה, חוששים שמא תתייקר ויקבל המלווה ערך גבוה יותר, ולא אומרים שאין לו רווח בזה היות ובדרך הלוואה אסור רבנן.

בסברת רבה ורב יוסף, ביאר רבא שאין כאן רווח של הסוחר שבאמצע, ואף ע"ז משלם הלוקח, **שאל"כ אין לו טענה** אין לו רווח בהקדמת המעות, שהרי מרוויח את אותם מעות, ויש איסור בהקדמת המעות. **לרב אשי**, אף אם לא נתן את אותם מעות מותר, כיון שיוצעים הסוחרים למי להביא את הסחורה ולא יצטרך לשלם לסרוסו.